ISSN:
3060-5045

ILMIY-AMALIY
ELEKTRON JURNAL

May № 5, 2026

Агробизнес, наука и технология

AGROBIZNES FAN VA TEXNOLOGIYALAR

Agribusiness, scienece and technology

№ 083688

Platform & workflow by OJS / PKP

Toshkent-2026

BOSH MUHARRIR
Oblomuradov Narzullo Naimovich – i.f.d. (DSc), professor.
Bosh muharrir o‘rinbosarlari:
Islamov Soxib Yaxshibekovich – q.x.f.d. (DSc), professor.
Sultonov Kamoliddin Sadriddinovich – q.x.f.d. (DSc), professor.
Farmonov To‘lqin Xayitmurodovich – i.f.d. (DSc), professor.
Muharrir:
Beglayev Uchqun Xurramovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent.
Tahrir hay’atining xalqaro a’zolari:
Kusainov Xalel Xaymullayevich – i.f.d. professor (Qozog‘iston davlat texnologiya universiteti)
Vilija Aleknevičienė – i.f.d. professor (Universitet Vitovta Velikogo)
Gilbert Ludwig – professor, (Jamk University of Applied Sciences)
Bobojonov Ixtiyor Baxtiyorovich – i.f.d. professor (Germaniyaning Leybnits nomidagi Markaziy Osiyoda qishloq xo‘jaligini rivojlantirish instituti (IAMO))
Daiva Makutenene – professor, (Vitautas Magnus universiteti, Litva)
Xaitboyeva Nargiza Alikulovna - i.f.d. dotsent (Tojikiston davlat huquq, biznes va siyosat universiteti)
Tahrir hay’ati:
08.00.00-Iqtisodiyot fanlari:
Gulyamov Saidasror Saidaxmedovich – i.f.d. (DSc), professor;
Saidov Muxammad-Ali Xakimovich – i.f.d. (DSc), professor;
Rustamova Iroda Baxramjanovna – i.f.d. (DSc), professor;
Ochilov Ilhom Sayitqulovich – i.f.d. (DSc), professor;
Askarov Nazimjon Niyozovich – i.f.d. (DSc), professor;
Abdullayev Altinbek Yangibayevich – i.f.d. (DSc), professor;
Abduvasikov Abduaziz Abdulazizovich – i.f.n. professor;
Mamadiyarov Dilshad Uralovich – i.f.n. dotsent;
Achilov Mashrab Ulug‘bekovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent;
Galimova Feryuza Rafikovna – i.f.n. dotsent;
Odilova Dilnozaxon Barnayevna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;
Yangiboyev Dilshod G‘ulomovich – i.f.f.d. (PhD);
Saidova Dildora Nurmatovna – i.f.n. dotsent;
Dexkanova Nilufar Sagdullayevna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;
Roziqov Jahongir Mustaqim o‘g‘li – i.f.f.d. (PhD), dotsent;
Boltayev Nurali Shiramatovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent;
Ibragimova Madina Ismoilovna – i.f.f.d. (PhD), dotsent.

06.00.00-Qishloq xo‘jaligi fanlari:
Shokirov Alisher Djuraboyevich – q.x.f.d. (DSc), professor;
Mardanov Husniddin Xolbozorovich – q.x.f.d. (DSc);
Abdiyev Fozil Rashidovich – q.x.f.d. (DSc);
Sattorov Maqsud Axtamovich – q.x.f.d. (DSc);
Yuldashov Nurbek Ergashovich – v.f.d. (DSc);
Xalmirzayev Dilmurad Kamilovich – q.x.f.d. (DSc), dotsent;
Namazov Ixtiyor Choriyevich – q.x.f.d. (DSc), professor;
Eshonqulov Jamoliddin Saporboy o‘g‘li – q.x.f.d. (DSc), professor;
Abdullayev Anvar Kodirullayevich – b.f.n., katta ilmiy xodim;
Atabayev Ma’ruf Maxmudovich – q.x.f.n. professor;
Safarov Asqar Asadullayevich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;
Mustafakulov Davron Mamatqulovich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;
Kasimov Botir Sadriddinovich – q.x.f.f.d. (PhD);
Akramov Umidilla Ikramdjanovich – q.x.f.n. dotsent;
Elboboyev Abdug‘ani Shuxrat o‘g‘li – q.x.f.f.d. (PhD);
Muxammadov Yo‘ldoshbek Akmal o‘g‘li – q.x.f.f.d. (PhD);
Maxmudova Shaxnoza Abdufattaxovna – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;
Idrisov Xusanjon Abdujabborovich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent.

MUASSIS
Toshkent davlat agrar universiteti

ALOQA UCHUN MA’LUMOTLAR
Manzil: Toshkent viloyati, Qibray tumani, Universitet ko‘chasi, 2-uy.
Jurnalning telegram manzili:
t.me/agrobiznes_elektronjurnal
E-mail: licht-1989@mail.ru
Jurnalning rasmiy sayti:
https://www.agrobiznesjournal.uz
Tel: +(998) 93 439 30 00

Jurnalning ilmiyligi:

Ma’lumot uchun, OAK Rayosatining 30.11.2024-yildagi №364/5-sonli qarori bilan 08.00.00-Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha, 08.05.2025-yildagi №370/5-sonli qarori bilan 06.00.00-Qishloq xo‘jaligi fanlari bo‘yicha “Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro‘yxati”ga kiritilgan.

Elektron nashr, 215-sahifa.
2026-yil, may.

“AGROBIZNES, FAN VA TEXNOLOGIYALAR” ILMIY-AMALIY *ELEKTRON JURNALI*

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 – Makroiqtisodiyot
08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 – Qishloq xo‘jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 – Xizmat ko‘rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 – Ekonometrika va statistika
08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 – Marketing
08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 – Menejment
08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati.

06.00.00 – QISHLOQ XO‘JALIGI FANLARI

06.01.01 – Umumiy dehqonchilik. Paxtachilik
06.01.02 – Melioratsiya va sug‘orma dehqonchilik
06.01.03 – Agrotuproqshunoslik va agrofizika
06.01.05 – Seleksiya va urug‘chilik
06.01.06 – Sabzavotchilik
06.01.07 – Mevachilik va uzumchilik
06.01.08 – O‘simlikshunoslik
06.01.09 – O‘simliklarni himoya qilish
06.01.11 – Qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini saqlash va qayta ishlash
06.02.02 – Qishloq xo‘jaligi hayvonlarini oziqlantirish va ozuqa tayyorlash texnologiyasi
06.02.03 – Xususiy zootexniya. Chorvachilik mahsulotlarini ishlab chiqarish texnologiyasi
06.03.01 – O‘rmon ekinlari. Seleksiya, urug‘chilik va shaharlarni ko‘kalamzorlashtirish. O‘rmonlar agromelioratsiyasi va himoya o‘rmonlarini barpo etish, Dorivor o‘simliklar introduksiyasi, yetishtirish texnologiyasi va agrofarmekologiyasi.

M U N D A R I J A

IQTISODIYOT FANLARI

ISMANOV IBROXIM NABIYEVICH, YORMATOV ILMIDIN TOSHMATOVICH
Kasbiy etika va buxgalter kasbi: institutsional paradigma va O‘zbekiston amaliyoti.....14
KATTAKISHIYEV BEKNAZAR
Zamonaviy buxgalteriyada tovar-moddiy zahiralar hisobi.....27
USMONOV ADXAMJON A’ZAMJONOVICH
Yoshlarni ish bilan ta’minlashda institutsional hamkorlik samaradorligi.....35
MUSAYEVA NIGORA NURIDDINOVNA, XODJAYEVA SHAHIDA ALISHEROVNA
Qishloq xo‘jaligini moliyalashtirish mexanizmini takomillashtirish.....48
NAZIROVA IRODA NIG‘MATJON QIZI
O‘zbekistonda inklyuziv iqtisodiyotni shakllantirishning milliy iqtisodiy o‘sishga ta’siri: hozirgi holat va istiqbollar.....57
UMAROVA NILUFAR ABDUKAXOR QIZI
To‘qimachilik sanoati korxonalarida raqobatbardoshlikni oshirish bo‘yicha ilg‘or mamlakatlarning tajribalari.....63
UZAYDULLAYEV SHERZOD SHUKURULLAYEVICH
Fan-ta’lim-ishlab chiqarish integratsiyasida xalqaro tajriba va milliy yondashuv.....68
DAVLATOV SANJAR ABDIMANNONOVICH, SULTANOV SARDOR XASAN O‘G‘LI
Investitsiya loyihalarini ishlab chiqishda risklarini boshqarish.....73
TURAYEVA GULIZAHRO
Technological modernization as a driver of grain production efficiency.....83
UMAROVA NILUFAR ABDUKAXOR QIZI
To‘qimachilik sanoati korxonalarida iqtisodiy samaradorlikni oshirishda boshqaruv omillarining roli: nazariy va amaliy yondashuvlar.....88
UMARALIYEV OLIMJON RAUSHANOVICH
Qishloq xo‘jaligida yer va suv resurslaridan oqilona foydalanish va ularning samaradorligini oshirish mexanizmlari.....94
ABDULLAEV MUZAFFAR ABDUJABBAROVICH, SHERMUKHAMEDOV ABBAS TAIROVICH, ALI KONAK
Eco-friendly artificial intelligence on the path of development of Uzbekistan’s regions to effective technologies.....102
SHAROFOVA MA’MURA SOBIRJONOVNA
Tijorat banklarida raqamli transformatsiyaning iqtisodiy samaradorlikka ta’siri.....108

XABIBULLOXOJI MUHAMMADSOLIH ALISHER O‘G‘LI
O‘zbekiston iqtisodiyotiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar: dinamikasi, tuzilishi va barqaror rivojlanishga ta’siri.....117
DILNOZA YULDASHEVA BEKMURODOVNA, ALISHEROV AKMAL
Ingliz tilidan kirgan iqtisodiy terminlar.....130
АКТАМОВА ИРОДАБОНУ АКРАМ КИЗИ
Стратегические направления повышения экономической эффективности технологий выращивания томатов в теплицах.....138
ABDUMO‘MINOV AXRORJON AXATJONOVICH
Oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlashda xalqaro hamkorlikning o‘rni.....145
TO‘RAYEVA MA’RIFAT OTAQULOVNA
O‘zbekistonda ayollar tadbirkorligini rivojlantirish istiqbollari.....152
JAMILOVA SEVARA ULUG‘MUROD QIZI, RAXMONOVA YULDUZ SHARAFITDINOVNA
Buxgalteriya hisobida pul mablag‘lari va pul ekvivalentlari hisobi.....158
TUROPOV SHOHRUHBEK ULUG‘BEK O‘G‘LI, FARMONOV TO‘LQIN XAYITMURODOVICH
Qishloq xo‘jaligi kooperativlarini rivojlantirishda xorij tajribalariga nazar.....163
SAYDULLAYEVA RUHSHONA ULUG‘BEK QIZI
Comparative profitability analysis of small and medium enterprises versus large corporations in Uzbekistan: empirical evidence from 2024–2025.....169
SULAYMONOV SHERZOD NASIVALIYEVICH
O‘zbekistonda asalarichilik tarmog‘ining qishloq xo‘jaligidagi o‘rni va iqtisodiy ahamiyati.....181
МАФТУНА ОТАХОНОВА
Механизмы повышения эффективности корпоративного управления в акционерных обществах.....188
MAMATKULOVA YAYRA DILMUROD QIZI, XUDOYQULOV MUHAMMAD MUHAMMAD O‘G‘LI
Xorijiy investitsiyalarni mamlakat iqtisodiyotiga jalb qilishning samarali yo‘llari.....194
ABDULLAYEVA ZULFIYA IZZATOVNA, ASHUROVA JASMINA JO‘RA QIZI
Raqamli iqtisodiyot sharoitida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish tendensiyalari.....202
ERMAMATOV SHUXRAT ABDURAXMANOVICH
Biznes loyihalar moliyaviy mexanizmini boshqarishning nazariy-metodologik asoslari.....208
ISMOILOV DAVRONBEK ILXOMJON O‘G‘LI
Surxondaryo viloyatining 2010-2025 yillardagi YAHM, QO‘B va sanoat (qurilishni qo‘shgan holda) ko‘rsatkichlari tizimini barqaror baholash.....215

SURXONDARYO VILOYATINING 2010-2025 YILLARDAGI YAHM, QO‘B VA SANOAT (QURILISHNI QO‘SHGAN HOLDA) KO‘RSATKICHLARI TIZIMINI BARQAROR BAHOLASH

ISMOILOV DAVRONBEK ILXOMJON O‘G‘LI
Urganch davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi
E-mail: davronbekismoilov343@gmail.com
https://orcid.org/0009-0005-5013-1927

Annotatsiya. Mazkur tadqiqotda Surxondaryo viloyatining 2010–2025 yillardagi yalpi hududiy mahsulot, qishloq xo‘jaligi, sanoat va xizmatlar sohasi ko‘rsatkichlari asosida hududiy iqtisodiy rivojlanish jarayonlari tahlil qilingan. Tadqiqotda iqtisodiy tarmoqlarning o‘zaro bog‘liqligi, ularning iqtisodiy o‘sishga ta’siri hamda vaqt davomidagi dinamik o‘zgarishlari statistik va iqtisodiy tahlil usullari orqali baholandi. Natijalar qishloq xo‘jaligi, sanoat va xizmatlar sohasining mutanosib rivojlanishi hudud iqtisodiy barqarorligini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatdi. Shuningdek, iqtisodiy ko‘rsatkichlarning yillar kesimida barqaror o‘sishi hududda iqtisodiy faollik va investitsiya jarayonlari kuchayib borayotganligini tasdiqlaydi. Tadqiqot natijalari hududiy iqtisodiy siyosatni takomillashtirish va iqtisodiy o‘sishni prognozlashda muhim amaliy ahamiyat kasb etadi.
Kalit so‘zlar: yalpi hududiy mahsulot, iqtisodiy o‘sish, qishloq xo‘jaligi, sanoat, xizmatlar sohasi, hududiy iqtisodiyot, statistik tahlil, iqtisodiy rivojlanish, dinamik tahlil, iqtisodiy barqarorlik.

Аннотация. В данном исследовании проанализированы процессы регионального экономического развития Сурхандарьинской области на основе показателей валового регионального продукта, сельского хозяйства, промышленности и сферы услуг за 2010–2025 годы. В ходе исследования с использованием статистических и экономических методов анализа была оценена взаимосвязь экономических отраслей, их влияние на экономический рост, а также динамические изменения во времени. Результаты показали, что сбалансированное развитие сельского хозяйства, промышленности и сферы услуг играет важную роль в обеспечении экономической устойчивости региона. Кроме того, стабильный рост экономических показателей по годам подтверждает усиление экономической активности и инвестиционных процессов в регионе. Результаты исследования имеют важное практическое значение для совершенствования региональной экономической политики и прогнозирования экономического роста.
Ключевые слова: валовой региональный продукт, экономический рост, сельское хозяйство, промышленность, сфера услуг, региональная экономика, статистический анализ, экономическое развитие, динамический анализ, экономическая устойчивость.

Abstract. This study analyzes the processes of regional economic development in the Surkhandarya region based on the indicators of gross regional product, agriculture, industry, and the service sector for the period 2010–2025. The research evaluates the interrelationship of economic sectors, their impact on economic growth, and their dynamic changes over time using statistical and economic analysis methods. The results show that the balanced development of agriculture, industry, and the service sector plays an important role in ensuring regional economic stability. In addition, the steady growth of economic indicators over the years confirms the increasing economic activity and strengthening investment processes in the region. The findings of the study have significant practical importance in improving regional economic policy and forecasting economic growth.
Keywords: gross regional product, economic growth, agriculture, industry, service sector, regional economy, statistical analysis, economic development, dynamic analysis, economic stability.

KIRISH

Hozirgi global iqtisodiy sharoitda hududiy iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish va iqtisodiy o‘sish sur’atlarini ta’minlash har bir davlatning muhim

strategik vazifalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, hudud iqtisodiyotining asosiy tarmoqlari bo‘lgan qishloq xo‘jaligi, sanoat va xizmatlar sohasining o‘zaro mutanosib rivojlanishi iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Iqtisodiy tarmoqlar o‘rtasidagi mutanosiblikning saqlanishi ishlab chiqarish hajmining o‘sishi, aholi bandligining oshishi, infratuzilmaning rivojlanishi va aholi turmush darajasining yaxshilanishiga xizmat qiladi.

Surxondaryo viloyati O‘zbekiston Respublikasining iqtisodiy salohiyati yuqori bo‘lgan hududlaridan biri hisoblanadi. Viloyatda qishloq xo‘jaligi yetakchi tarmoqlardan biri bo‘lishi bilan bir qatorda, so‘nggi yillarda sanoat ishlab chiqarishi va xizmatlar sohasi ham jadal rivojlanib bormoqda. Xududda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar, investitsiya dasturlari va infratuzilmaviy loyihalar iqtisodiy faollikni kuchaytirishga xizmat qilmoqda.

Hududiy iqtisodiy rivojlanishni tahlil qilishda yalpi hududiy mahsulot ko‘rsatkichi muhim ahamiyatga ega bo‘lib, u iqtisodiyot tarmoqlarining umumiy samaradorligini ifodalaydi. Shu bilan birga, qishloq xo‘jaligi, sanoat va xizmatlar sohasi ko‘rsatkichlarini o‘zaro bog‘liq holda o‘rganish iqtisodiy o‘sishning asosiy omillarini aniqlash imkonini beradi. Iqtisodiy ko‘rsatkichlarning yillar davomidagi dinamikasini tahlil qilish esa hudud iqtisodiyotining intensiv yoki ekstensiv rivojlanish xususiyatlarini baholashga yordam beradi.

Zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlarda statistik va Ekonometrik tahlil usullaridan keng foydalanilmoqda. Ayniqsa, iqtisodiy ko‘rsatkichlar o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlash va ularning iqtisodiy o‘sishga ta’sirini baholashda dinamik tahlil muhim ilmiy ahamiyatga ega. Shu sababli mazkur tadqiqotda Surxondaryo viloyatining 2010–2025 yillardagi yalpi hududiy mahsulot, qishloq xo‘jaligi, sanoat va xizmatlar sohasi ko‘rsatkichlari asosida iqtisodiy rivojlanish jarayonlari tahlil qilinadi.

Tadqiqotning asosiy maqsadi — Surxondaryo viloyati iqtisodiyotining tarmoqlar kesimidagi rivojlanish dinamikasini o‘rganish, ularning iqtisodiy o‘sishga ta’sirini baholash hamda hududiy iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash bo‘yicha ilmiy asoslangan xulosalar ishlab chiqishdan iborat.

ADABIYOTLAR SHARHI

Hududiy iqtisodiy rivojlanishni baholash, yalpi hududiy mahsulot (YAHM), qishloq xo‘jaligi, qurilish va sanoat ko‘rsatkichlarini tahlil qilish masalalari zamonaviy iqtisodiy-statistik tadqiqotlarning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, hududlar iqtisodiy tizimining barqarorligini baholash, iqtisodiy o‘sish omillarini aniqlash va makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarning o‘zaro bog‘liqligini tahlil qilish bo‘yicha ilmiy izlanishlar so‘nggi yillarda sezilarli darajada kengaymoqda.

Hududiy iqtisodiy tizimlarning barqaror rivojlanishi masalalari bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlarda iqtisodiy o‘sishning asosiy ko‘rsatkichlari sifatida yalpi hududiy mahsulot, sanoat ishlab chiqarishi va investitsion faollik ko‘rsatkichlariga alohida e’tibor qaratilgan [1]. Xalqaro iqtisodiy tashkilotlar

tomonidan tayyorlangan hisobotlarda hududiy iqtisodiy tenglikni ta’minlash va sanoatni diversifikatsiya qilish iqtisodiy barqarorlikning muhim omili sifatida baholanadi [2].

M.Porterning hududiy raqobatbardoshlik nazariyasiga ko‘ra, hududning iqtisodiy salohiyati sanoat, infratuzilma, investitsiyalar va innovatsion muhitning rivojlanganlik darajasi bilan belgilanadi [3]. Ushbu nazariy yondashuv hududiy iqtisodiy tizimlarning samaradorligini baholashda keng qo‘llanilib kelinmoqda.

Hududiy iqtisodiy rivojlanish va barqarorlikni statistik baholash bo‘yicha ilmiy izlanishlarda ekonometrik modellashtirish, indekslash va ko‘p omilli tahlil usullaridan keng foydalaniladi [4]. Tadqiqotchilar iqtisodiy tizimning barqarorligini aniqlashda YAHM hajmi, sanoat ishlab chiqarish sur’atlari, qurilish hajmi, bandlik darajasi va investitsiyalar oqimini asosiy indikatorlar sifatida e’tirof etadilar.

O‘zbekiston iqtisodiyotida hududiy rivojlanish ko‘rsatkichlarini baholash masalalari mahalliy olimlar tomonidan ham keng o‘rganilgan. Xususan, iqtisodiy-statistik tahlil asosida hududlar rivojlanishidagi tafovutlar, sanoatlashuv darajasi va investitsion salohiyatni aniqlash bo‘yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilgan [5]. Tadqiqotlarda Surxondaryo viloyati iqtisodiyotining agrar-sanoat yo‘nalishidagi o‘ziga xos xususiyatlari ham alohida qayd etilgan.

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda hududlarni kompleks rivojlantirish va iqtisodiy salohiyatini oshirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan davlat dasturlari ilmiy tadqiqotlarda muhim tahlil obyekti sifatida qaralmoqda [6]. Ayniqsa, qurilish sohasi va sanoat tarmoqlarining iqtisodiy o‘sishdagi roli bo‘yicha ilmiy yondashuvlar kengayib bormoqda.

Sanoat va qurilish tarmoqlarining hududiy iqtisodiyotdagi o‘rnini o‘rgangan tadqiqotchilar ushbu sohalarning investitsion faollik va bandlik darajasiga bevosita ta’sir ko‘rsatishini ta’kidlaydilar [7]. Shu bilan birga, iqtisodiy tizimning barqarorligi sanoat ishlab chiqarishi va qurilish hajmlarining uzoq muddatli o‘sish tendensiyalari bilan chambarchas bog‘liq ekanligi asoslab berilgan.

Hududiy iqtisodiy barqarorlikni baholash bo‘yicha zamonaviy ilmiy ishlarda regressiya tahlili, trend modellari, ARIMA modeli hamda integral indeks usullaridan foydalanish samarali natija berishi qayd etilgan [8]. Bu esa iqtisodiy ko‘rsatkichlarning istiqboldagi dinamikasini prognozlash imkonini beradi.

Shuningdek, ilmiy adabiyotlarda YAHM, qishloq xo‘jaligi, sanoat va qurilish ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik hududiy iqtisodiyotning tarkibiy barqarorligini belgilovchi muhim omillardan biri sifatida baholanmoqda [9]. Shu sababli, Surxondaryo viloyatining 2010–2025-yillardagi iqtisodiy ko‘rsatkichlarini tizimli va taqqoslama tahlil qilish hudud iqtisodiyotining rivojlanish tendensiyalarini aniqlashda muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotning metodologik asosini hududiy iqtisodiy tizimlarning barqaror rivojlanishi, iqtisodiy o‘sish nazariyalari hamda iqtisodiy-statistik tahlil

konsepsiyalari tashkil etadi. Tadqiqotda yalpi hududiy mahsulot (YAHM), qishloq xo‘jaligi, sanoat va qurilish ko‘rsatkichlarining hudud iqtisodiyoti rivojlanishidagi o‘rni va ularning o‘zaro bog‘liqligini o‘rganishga qaratilgan nazariy yondashuvlardan foydalanildi.

Tadqiqot jarayonida hududiy iqtisodiy rivojlanish nazariyasi, barqaror iqtisodiy o‘sish konsepsiyasi, tarkibiy transformatsiya yondashuvi hamda institutsional iqtisodiyot nazariyalari metodologik asos sifatida xizmat qildi. Shuningdek, M.Porterning hududiy raqobatbardoshlik nazariyasi, iqtisodiy tizimlarning tarkibiy rivojlanish modeli va makroiqtisodiy muvozanat konsepsiyalaridan foydalanildi. Ushbu nazariyalar asosida hududiy iqtisodiyotning sanoat, qishloq xo‘jaligi va qurilish tarmoqlari orqali rivojlanish mexanizmlari ilmiy jihatdan yoritildi.

Tadqiqotda iqtisodiy tizim barqarorligini baholashda tizimli yondashuv, ilmiy abstraksiya, umumlashtirish, taqqoslash hamda iqtisodiy-statistik kuzatuv usullaridan foydalanildi. Mazkur usullar yordamida Surxondaryo viloyatining 2010–2025-yillardagi iqtisodiy ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi bog‘liqlik, ularning rivojlanish tendensiyalari va hudud iqtisodiyotiga ta’siri nazariy jihatdan tahlil qilindi.

Shuningdek, tadqiqotda iqtisodiy ko‘rsatkichlarning dinamik o‘zgarishini o‘rganishda trend yondashuvi va makroiqtisodiy tahlil usullaridan foydalanildi. Bu esa hududiy iqtisodiy tizimning barqaror rivojlanish omillarini aniqlash hamda iqtisodiy o‘sishning asosiy yo‘nalishlarini baholash imkonini berdi.

Tadqiqotning axborot bazasini rasmiy statistik ma’lumotlar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari, ilmiy maqolalar, monografiyalar va normativ-huquqiy hujjatlar tashkil etdi. Mazkur metodologik yondashuvlar Surxondaryo viloyati iqtisodiyotining barqaror rivojlanish tendensiyalarini ilmiy asosda o‘rganish hamda tegishli xulosa va tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Surxondaryo viloyatida iqtisodiy rivojlanish jarayonlari ko‘p jihatdan agrar sektor, sanoat ishlab chiqarishi va xizmatlar sohasining o‘zaro uyg‘un rivojlanishiga bog‘liq. Agar ushbu tarmoqlar o‘rtasida muvozanat saqlansa, iqtisodiy tizimda barqaror o‘sish kuzatiladi. Aksincha, ayrim tarmoqlarning keskin ustunligi yoki sust rivojlanishi umumiy iqtisodiy barqarorlikka salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli, tarmoqlar kesimida ko‘rsatkichlarni alohida emas, balki ularning o‘zaro bog‘liqligi asosida baholash ilmiy jihatdan to‘g‘ri yondashuv hisoblanadi. Bundan tashqari, iqtisodiy ko‘rsatkichlarning vaqt davomida o‘zgarish tendensiyasi hududiy rivojlanishning intensiv yoki ekstensiv xarakterga ega ekanligini aniqlash imkonini beradi. Masalan, ishlab chiqarish hajmining muntazam o‘sib borishi iqtisodiy faollikning ortayotganligini bildirsa, keskin tebranishlar tizimda muayyan muammolar mavjudligidan dalolat berishi mumkin. Shu bois iqtisodiy ko‘rsatkichlarning nafaqat hajmi, balki ularning o‘sish sur’atlari va tarkibiy o‘zgarishlari ham batafsil o‘rganilishi zarur (1-jadval)

1-jadval

Surxondaryo viloyatining 2010-2025 Yillardagi YaHM, QO‘B va Sanoat (qurilishni qo‘shgan holda) ko‘rsatkichlari mlrd. so‘m

Yillar	YaHM, jami mlrd. (so‘m) Y	Qishloq, o‘rmon va baliqchilik xo‘jaligi mlrd. (so‘m) X_1	Sanoat (qurilishni qo‘shgan holda) mlrd. (so‘m) X_2	Xizmatlar mlrd. (so‘m) X_3
2010	3394,7	2348,1	756,4	796,3
2011	5217,1	4187,5	925,8	1085,3
2012	6436,4	4922,0	1101,8	1450,8
2013	7436,4	5512,8	1321,4	1918,0
2014	9213,2	6882,6	1615,3	2471,4
2015	11114,4	8354,3	1910,7	3067,8
2016	12179,6	8896,4	2200,7	3845,3
2017	16354,4	11837,2	2356,4	4485,5
2018	21229,4	15394,4	3234,7	6079,6
2019	25473,1	18152,0	4231,3	6981,9
2020	27571,6	19874,5	5322,7	8013,9
2021	33591,1	23881,8	6675,3	10387,4
2022	39201,8	27427,5	7229,8	12838,4
2023	46999,2	33646,6	8848,6	15353,7
2024	54354,1	36152,3	13819,8	28381,8
2025	66186,5	42272,0	18833,2	34085,4

Manba: www.surxonstat.uz Statistik ma’lumotlar asosida tuzilgan.

Surxondaryo viloyatida iqtisodiy tizimning rivojlanish dinamikasini baholash jarayonida vaqt oralig‘ida shakllangan makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarning izchil o‘sib borayotganligi kuzatiladi. Mazkur tendensiya hudud iqtisodiyotida barqaror o‘sish modeli shakllanayotganligini ko‘rsatadi. Xususan, yalpi hududiy mahsulot hajmining yil sayin ortib borishi ishlab chiqarish faoliyati kengayayotganini hamda iqtisodiy jarayonlar izchil ravishda rivojlanayotganini anglatadi. Bu holat hududda iqtisodiy faollikning sust emas, balki bosqichma-bosqich kuchayib borayotganini ifodalaydi.

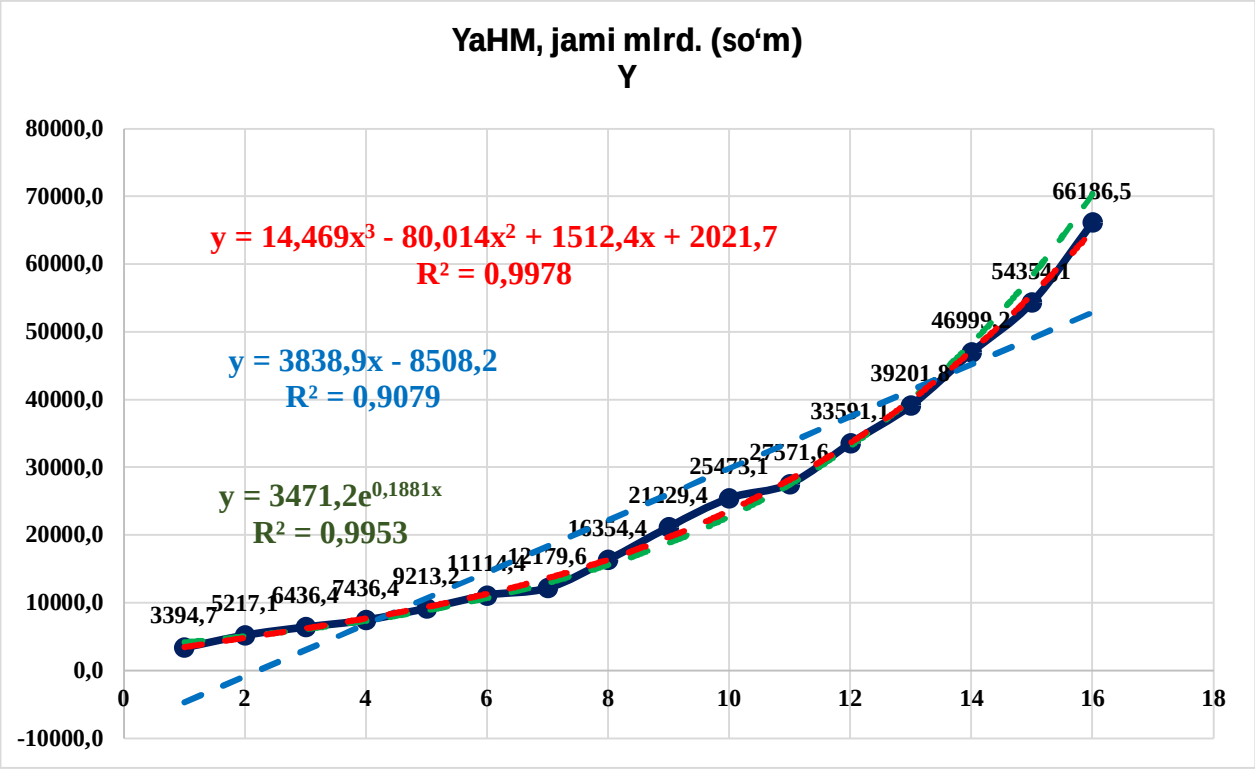
Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, iqtisodiy o‘sish faqat umumiy hajmning ortishi bilan emas, balki uning tarkibiy tuzilmasidagi o‘zgarishlar bilan ham xarakterlanadi. Ayniqsa, qishloq xo‘jaligi tarmog‘i dastlabki yillarda yetakchi o‘rin egallagan bo‘lsa-da, keyingi bosqichlarda xizmatlar sohasi va sanoatning ulushi sezilarli darajada ortib borgan. Bu esa hudud iqtisodiyotining asta-sekin diversifikatsiyalashayotganini va an’anaviy agrar yo‘nalishdan ko‘p tarmoqli rivojlanish bosqichiga o‘tayotganini bildiradi. Shuningdek, xizmatlar sektorining tez sur’atlarda rivojlanishi alohida e’tiborga loyiq. Ushbu sohaning kengayishi

aholi daromadlarining oshishi, ichki talabning ortishi va infratuzilmaning yaxshilanib borishi bilan izohlanadi. Natijada xizmatlar iqtisodiyotning muhim drayveriga aylanib, umumiy o‘sishga sezilarli hissa qo‘shmoqda. Bu esa hududiy iqtisodiy tizimda yangi sifat bosqichi shakllanayotganidan dalolat beradi.

Sanoat (qurilish bilan birgalikda) ko‘rsatkichlarining o‘sish tendensiyasi ham iqtisodiy barqarorlikni ta’minlovchi muhim omillardan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Mazkur tarmoqdagi ijobiy siljishlar ishlab chiqarish bazasining kengayishi, investitsiyalar hajmining ortishi va yangi quvvatlarning ishga tushirilishi bilan bog‘liq. Shu bilan birga, sanoatning o‘sishi iqtisodiyotning tarkibiy jihatdan mustahkamlanishiga xizmat qilib, uning tashqi omillarga nisbatan barqarorligini oshiradi. Qishloq xo‘jaligi tarmog‘i esa hudud iqtisodiyotining an’anaviy tayanch sohasi sifatida o‘z ahamiyatini saqlab qolmoqda. Ushbu tarmoqdagi barqaror o‘sish oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlash bilan birga, boshqa tarmoqlarning rivojlanishi uchun ham asos yaratadi. Biroq vaqt o‘tishi bilan uning umumiy iqtisodiyotdagi nisbiy ulushi kamayib borayotgani kuzatiladi, bu esa iqtisodiy tuzilmaning diversifikatsiyalashuvi natijasidir.

Ko‘rsatkichlar dinamikasi hududiy iqtisodiy tizimda muvozanatli va izchil rivojlanish jarayoni kechayotganini anglatadi. Bunda turli tarmoqlar o‘rtasidagi nisbatning asta-sekin uyg‘unlashuvi iqtisodiy barqarorlikning muhim belgisi sifatida namoyon bo‘ladi. Ayniqsa, ishlab chiqarish, xizmatlar va qishloq xo‘jaligi o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikning mustahkamlanishi iqtisodiy tizimning ichki barqarorligini kuchaytiradi. Mazkur jadvalda keltirilgan ma’lumotlar aynan shu tendensiyalarni tasdiqlab, Surxondaryo viloyatida iqtisodiy tizimning bosqichma-bosqich rivojlanib borayotganini hamda uning barqaror o‘sish trayektoriyasiga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Surxondaryo viloyatida yalpi hududiy mahsulot hajmining 2010-2025 yillar davomida o‘zgarishlari iqtisodiy rivojlanish jarayonining bosqichma-bosqich kuchayib borayotganini ko‘rsatadi. Dastlabki davrda o‘sish nisbatan sokin kechgan bo‘lsa, keyingi yillarda ishlab chiqarish hajmining kengayishi va iqtisodiy faollikning ortishi natijasida YaHM sezilarli darajada oshgan. Bu jarayon hudud iqtisodiyotida tarkibiy o‘zgarishlar yuz berayotganini hamda yangi o‘sish omillari shakllanayotganini anglatadi. Ayniqsa, vaqt o‘tishi bilan o‘sish sur’atlarining tezlashib borishi iqtisodiy tizimning oddiy chiziqli rivojlanishdan chiqib, murakkabroq, nolinear bosqichga o‘tayotganini ko‘rsatadi. Grafikda keltirilgan regressiya modellarini solishtirish orqali YaHM dinamikasining matematik ifodasi aniqlashtiriladi. Chiziqli model umumiy yo‘nalishni aks ettirgan holda o‘sish tendensiyasini soddalashtirilgan shaklda ifodalaydi, biroq real jarayonlarda kuzatiladigan egri chiziqli o‘zgarishlarni to‘liq qamrab olmaydi. Eksponensial model esa o‘sishning tezlashuv xususiyatini hisobga oladi va iqtisodiy faollik ortib borayotgan sharoitda nisbatan aniqroq natija beradi. Shunga qaramay, ayrim davrlarda yuzaga keladigan keskin o‘zgarishlar va tarkibiy siljishlar ushbu model orqali to‘liq ifodalanmaydi.

Manba: muallif ishlanmasi.

1-rasm. Surxondaryo viloyatida yalpi hududiy mahsulot (YaHM) hajmining 2010-2025 yillardagi dinamikasi va trend modellari

Ko‘p hadli (uchinchi darajali polinom) model berilgan ma’lumotlarga eng yuqori darajada mos keladi. Ushbu model uchun aniqlik ko‘rsatkichi juda yuqori ($\mathbf{R^2 \approx 0,9978}$) bo‘lib, bu uning kuzatilgan qiymatlar bilan deyarli to‘liq mos tushishini bildiradi. Mazkur model iqtisodiy o‘sish jarayonidagi tezlashuv va sekinlashuv bosqichlarini birgalikda aks ettira olishi bilan ajralib turadi. Natijada YaHM hajmining vaqt davomida qanday shaklda o‘zgarayotgani aniqroq tasvirlanadi. Shu sababli Surxondaryo viloyatida yalpi hududiy mahsulot dinamikasini ifodalashda uchinchi darajali polinom regressiya modelidan foydalanish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Ushbu model quyidagi ko‘rinishga ega:

$$\mathbf{y = 14,469x^3 - 80,014x^2 + 1512,4x + 2021,7}$$

Mazkur tenglama iqtisodiy o‘sishning nolinear xarakterini ifodalash bilan birga, vaqt omilining ta’sirini ham chuqurroq ochib beradi. Shu jihatdan u nafaqat mavjud holatni tahlil qilishda, balki keyingi bosqichlarda prognozlash masalalarini hal etishda ham amaliy ahamiyatga ega.

XULOSA

Tadqiqot natijalari Surxondaryo viloyati iqtisodiyotida qishloq xo‘jaligi, sanoat va xizmatlar sohasining o‘zaro uyg‘un rivojlanishi iqtisodiy o‘sishning asosiy omillaridan biri ekanligini ko‘rsatdi. 2010–2025 yillar davomida yalpi hududiy mahsulot hajmining izchil o‘sib borishi hudud iqtisodiyotida barqaror

iqtisodiy faollik kuzatilganligini tasdiqlaydi. Ayniqsa, sanoat va xizmatlar sohasidagi o‘sish sur’atlarining yuqori bo‘lishi iqtisodiyot tarmoqlarining diversifikatsiyalashuvi kuchayib borayotganligidan dalolat beradi.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, iqtisodiy ko‘rsatkichlarni alohida emas, balki ularning o‘zaro bog‘liqligi asosida baholash hududiy iqtisodiy jarayonlarni chuqurroq anglash imkonini beradi. Qishloq xo‘jaligi viloyat iqtisodiyotida muhim o‘rin egallab kelayotgan bo‘lsa-da, sanoat va xizmatlar sohasining rivojlanishi iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashda tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Shuningdek, iqtisodiy ko‘rsatkichlarning yillar kesimida muntazam o‘sishi investitsiya jarayonlari va ishlab chiqarish faolligining kengayib borayotganligini ko‘rsatadi. Bu esa hududda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar va investitsiya siyosatining samarali natija berayotganligini anglatadi.

Umuman olganda, Surxondaryo viloyati iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi uchun qishloq xo‘jaligi, sanoat va xizmatlar sohasini mutanosib ravishda rivojlantirish, investitsiyalarni samarali yo‘naltirish hamda iqtisodiyot tarmoqlarini modernizatsiya qilish muhim ahamiyatga ega hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. World Bank. Regional Economic Development Report 2024. Washington DC: World Bank Publications, 2024.

2. United Nations Development Programme. Regional Sustainability and Economic Growth Report. New York: UNDP Publishing, 2023.

3. Michael Porter. Clusters and Regional Competitiveness. New York: Free Press, 2022 edition.

4. Gujarati D. Basic Econometrics. 6th edition. New York: McGraw-Hill Education, 2023.

5. Abdurahmonov Q.X. Hududiy iqtisodiy rivojlanishni statistik baholash metodologiyasi. – Toshkent: “Iqtisodiyot” nashriyoti, 2023.

6. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. Hududlarni kompleks rivojlantirish dasturi bo‘yicha tahliliy hisobot. – Toshkent, 2024.

7. Karimov B.T. Sanoat va qurilish tarmoqlarining hududiy iqtisodiyotdagi o‘rni. // “Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy jurnali. – 2024. – №5.

8. Wooldridge J. Introductory Econometrics: A Modern Approach. 8th edition. Boston: Cengage Learning, 2023.

9. Ismoilov R.S. Hududiy iqtisodiy tizimlar barqarorligini ekonometrik baholash usullari. // “Statistika va iqtisodiyot” ilmiy jurnali. – 2025. – №1.

2026-yil, may. №5-son.

Mas'ul muharrir: Beglayev Uchqun
Musahhih: Boltayev Nurali
Sahifalovchi va dizaynerlar: Normurodov Sarvar,
Sharipov Shoxruh

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Agrobiznes, fan va texnologiyalar" ilmiy-amaliy elektron jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul hisoblanadi. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqolalar, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: licht-1989@mail.ru
Jurnalning telegram manzili: t.me/agrobiznes_elektronjurnal
Telefon raqami: +998939018320, +998934393000
Jurnal rasmiy sayti: https://www.agrobiznesjournal.uz

"Agrobiznes, fan va texnologiyalar" ilmiy-amaliy elektron jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 30.11.2024-yildagi №364/5-sonli qarori bilan 08.00.00-Iqtisodiyot fanlari bo'yicha, 08.05.2025-yildagi №370/5-sonli qarori bilan 06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari bo'yicha "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga kiritilgan.

"Agrobiznes, fan va texnologiyalar" ilmiy-amaliy elektron jurnali 2023-yil 23-maydan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669225** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami:**

Manzilimiz: Toshkent viloyati, Qibray tumani, Universitet ko'chasi, 2-uy